

Мал ӨСГЛГҮНД ПАРТИЙН ГАРДВРИГ ЧАНЪГЪАХМИ

Орн-нутгин селәнә эдл-ахун куч-кблсчнр, Советск Союзин Коммунистическ партин XX-ч сәэдин тууджлгч шиидврму-кучәдј, 1956 джилд селәнә эдл-ахун эдл-уш, нег улү, буудә гаргългъиг икдүллгънд збвәр ик кучәнъгъус бәрихәв.

Селәнә эдл-ахун партиин гардвр чанъгъалгъна, селәнә эдл-ахун производствиг шин техникәр цааранднь агслгъна, кәтхозмудиг, МТС-г болн совхозмудиг кадрар батлсна, тәрә тәрлгънә болн мал ӨСГЛГҮНә кбдләчрин бәәдлгъин сәәг ббдлүлснә ашд буудә, мах, үс, тос болн селәнә эдл-ахун нань чигн эдл-уш соньсгдал уга хурдар икдүлгдх аргъ учрагдв.

Селәнә эдл-ахун эдлгддг 100 гектар газр болгъна тоод 100 центнер мах болн 400 центнер үс авхин тблә орн-нутгар нурт йовгч колхозмудин әкдә делгрүлсн дбрлдән энүнә тускиг герчлджәнә. Кесг минъгън колхозмуд хойр-гурвн джилин эргцд мах гаргългъиг 3,5 холван икдүлх болцхав.

Колхозмудин, МТС-н болн совхозмудин дамшлтсиг хамулджд тоолад, әмн болгъна тоод мах, үс болн тос гаргългъар Америкн Соединенн Штатсиг дбрхн джилмудин эргцд күцджд авх тбр Коммунистическ партъ тәвб. Эн тбриг хәгългън советск улсин бәәдлджиргълиг збвәрт ббдлүлхми.

Мал ӨСГЛГҮНә туст бәәсн хәләдән эрк биш сольхми гидж хб ӨСГЛГҮН болн ноос әвлгъиг цааранднь икдүлхин тускар бичсн КПСС-н ЦК-н болн СССР-н Министрмудин Советин бичгд заагдджана. Партин болн правительствин эн заавр мана танъгъчд онц ик чинртә, юнъгад гихлә, торгън нооста хб ӨСГЛГҮН Халымг танъгъчин колхозмудин болн совхозмудин эркн халх эдл-ахунь болджана.

Карачаево-Черкесск автономн областин куч-кблсчнрлә кесн социалистическ дбрлдәнд мана танъгъчин куч-күлсчнр, 1957 джилд ниднин джилинлә дунъдүлхлә, хббнә тоог 375 минъгъ давулдж, киргъджд авч государствд орулдж бгх ноосна тоог ниднин джилинәс 33 процент ббдлүлх даалгъврмуд авцхала. 1958 джилин январин 1-шинд танъгъчин колхозмудар болн совхозмудар 1 сай 781 минъгън хбн бәәх збвтә билә. Малин бслтин тбриг бидн кучәвдн. Ода совхозмудар болн колхозмудар 1 сай 937 минъгън хбн бәәнә.

Тиим болсар, хббнә то икдүлхин тускар кесн зурагъан болн авсн даалгъврән збвәр ик улүгъяр кучәджд чадх цуг әваргъс бәәнә. Хбн болгъиг, хургън болгъиг менд хадгълхин тблә ноолда делгрүллгънд тбр бәәдджанә, гару болсн нег чигн йовдлд оньган бгл уга бәәлгъиг уурулхми.

★
КПСС-н Халымг танъгъчин негдгч сегләтр ур Н. И. ЖЕЗЛОВИН танъгъчин партактивд кесн докладас

★
Болв, колхозмудин, МТС-н болн совхозмудин зәрм гардачнр, селәнә эдл-ахун зәрм специалистнр, партиин болн советск зәрм кбдләчнр хб ӨСГЛГҮНд оньган муугъар бгцхәнә, тер рунәс кблтә хургълх збвтә хбд хусрцхадг, гарула харгъцхадг, дотр-дундин кергт алджд идгддг йовдлмуд гарцхана, эннъ тегәд танъгъчин хб ӨСГЛГҮНә туст авсн зура болн даалгъврмуд кучәдгдл уга улдх әәмшг үзүлджәнә.

Партин Элст балгъсна комитет болн балгъсна кучәгч комитет хб ӨСГЛГҮНә тбрмудәр муугъар кбдлцхәлджәнә. Балгъсна колхозмудар хбд икәр үкцхәнә, нань чигн гару гарцхана. Партин Элст балгъсна комитетин сегләтр ур Трубицын болн балгъсна Советин кучәгч комитетин ахлач ур Джимбинов селәнә эдл-ахун, нег улү хб ӨСГЛГҮН муугъар гарцхана гиджд обком кесг дакджд темдгллә, тер бийнъ, колхозмудин, МТС-н болн совхозмудин му гардврлә збвәрихәнә, дуту-дундсиг уга кехин тускар кбдлмш кецхәхш. Тиим бәәдл үзә бәәджд тагчг бәәджд болшго. Партин Приютненск райком хб ӨСГЛГҮН муугъар гардна гиджд бас темдглх кергтә.

Яшкульск, Целинн болн танъгъчин нань чигн кесг райодт хб хәләджд хадгългънд элдв ик салнъ йовдлмуд бәәнә. Тиигәд чигн партин крайкомин VIII пленум деер Яшкульск района „Луговой“ гидг совхозин гардачнр шурфүтә болн чик шоодлгънла харгъцхав. КПСС-н крайкомин сегләтр ур Лебедевн докладт келгдсн тер шоодлгънас, селәнә эдл-ахун иигджд цааранднь кеджд болшго гисн заавр мана танъгъчин кесг олн партиин, советск болн эдл-ахун кбдләчнр авцхәх збвтә.

1957 джилд 100 хббнәс 110 хургъ авх болсн даалгъвр мана танъгъчин колхозмуд болн совхозмуд авцхала. Июнь сарин нег шинд танъгъчар 100 хббнәс 93 хургън авгдв, тер тоод совхозмудар—95, колхозмудар—88 хургън. Хббнә тбл әвлгън танъгъчин колхозмудар болн совхозмудар сән биш болсн ил медгдджәнә. Хургълх збвтә хббдн ут тоогъас 14,2 процентнъ ода күртл хургълад уга.

Яшкульск, Целинн, Приозерн Приютненск райодин совхозмудт хббнә хусрнъгън нег улү әлвг болв. Эдл-ахун зәрм гардачнр ода чигн хббнә тбл әвлгън чиләд уга гиджд келцхәхми. Энүнлә збвәрджд бо-

лхми, болв ода күртл хургълад уга хббдин ик-зунъ хусрнъ болхми, июнь сард гарсн хургъд бооджлгънъ тату болна. Май-июнь сармуд күртл хббнә тбл әвлгъиг удадулад йовдг хаджгър йовдлгг уурулх кергтә, Иигджд хббнә тбл әвлгън эдл-ахун харшлтан күргхәс талдан юм бгхш. Крайин болн танъгъчин нурт йовгч эдл-ахун олн джилмудин кбдлмшин дамшлттар хәләхлә, үвләр болн эрт-хаврар хббнә тбл авхла, 100 хббнәс ик олн хургъ авч болхнъ ил медгднә.

Эн джил эрт хббнә тбл авсн кошар-базд хургъд хадгълджд гаргъсн Приютненск района дбрвдгч совхозин ах хббчнр—уурмуд Береговой, Дорошенко, Агафонов 130-143 хургъд авб, Элст балгъсна Сталинә нертә колхозин ах хббч, Социалистическ Куч-кблснә Герой ур Попенко болн орден зүүгъәч ур Шахворостов—137-141 хургъд зун хбн болгънас авцхав.

Болв онц-онц райоудт, колхозмудт болн совхозмудт хббнә тбл әвлгън бурдәмджд угагъяр кегдв. Эн учрар, ик олн хургъд әвгдсн уга, хургъд үк-лгътә болв. Элст балгъсна, Приютненск района колхозмудт, Яшалтинск района Хрущевин нертә колхозд, Приозерн района „Сарпа“, Яшкульск района 108-ч болн Целинн района „Ленинский“—совхозмудт нег улү икәр хургъд үкв.

Хургъд гару угагъяр хадгълхин тблә ноолда кехд ода йилгъч цаг ирв. Дегәд эртәс сакманиг икдүлхлә хургъд эцх, үк-лгънъ икдх, тиигхлә сакманиг бәәлгъджд бәәхми, отар болгъиг хәләджд шишлн сәәнәр шууджд йовх эркн керг. Хургъдиг халунас халхлхин тблә сүүдр бгдг сег эркән уга бәрәд, хббдиг тасрхан угагъяр сән усар услх кергтә.

Эдл-ахун болн партиин организац, хббчнрин бригадст кадр олджд тәвхд эркн оньган бгх збвтә. Эврәннъ кбдлмшән сәәнәр медлг, сән шунмгъа кбдлмштә улсас бригад бурдәх кергтә. Хб ӨСГЛГҮНә кбдлмшт 3-5 джиләс тату бишәр кбдлчксн колхозникудиг, совхозмудин кбдлмшчнриг ах хббчд орулдг болхми. Хббчнр сән хотхоолта, культури кевәр бәәдг сән гертә болхиг тетгхми, теднә материалнъ сәәгъинъ хәәджд кбдлдг кехми.

Хб әлвәджд бсгхд болн хббнә тблиг сән чинртәгъяр әвлгънд—үвләр болн эрт-хаврар хббнә тбл әвлгън агу ик резерв болджана. 1958 джилд 70 процентәс багъ биш хбд үвләр хургълулхин тбләд эркән уга эрт искусствени осеменинъ хббнд кех кертә. Хуцмудиг сән шимтә хотар тетгәд, августин негн күртл бәәрн болн эргәд йовджд искусствени осеменинъ кедг пунктс белдх кергтә.

Сән кошар болн теплякс уга болхда, хэд хургылггыг үвдэр болн эрт хаврар кедгиг диилвртэггяр кедж болшо. Болв таньггчяр тедниг тосхлгын ода бийнь делгрүлдгэд уга. Яшалтинск болн Западн район эн керг күүцэхдэн торуц адгьджахш.

Таньггчин колхозмуд болн совхозмуд хэ киргылггыг делгү кеджэцхэнэ. Сарпинск, Целинн районт болн Элст балгьсар эн кэдлмш ик муугьар кеддэж йовна. Энүнд хаячлэч улсин куч-көлснэ муугьар бүрдэгдснэ үзгднэ, баях техник олзлгдджахш, ноосн хэбнд үлдэд, геедрлгын гарчана, хаячлггын уданар кеддэж йовна. Хаячлггын болджах пункт болггнд агрегатсин кэдлмшинь бдр болггн шуудж, хаячлггын сән чинртэггяр кедлгг тетгхмн.

Мах, ус болн бндг гаргьдэж авч государствд оруудж бгггнэ зура күүцэлггн ик чинртэ тбрмүдин негнь. Болв кесг олн эдл-ахус тер зураггян муугьар күүцэдэж йовна. Малас гардг хот-хол белдлггн болн хулдэж авлггн таньггчяр сулар кеддэж йовна. Июль сарин нег шин күүртл государствд ус, ноос, бндг оруудж бгггнэ зура күүцэхмн, ноябрин 7 күүртл махна зураггян тоощж дуусхмн.

Махна туск тбриг диилвртэггяр күүцэдэж таслхин кергт мах икар бгх бод мал бсггггн онц оньган тавдэж кехмн, мал гаргьлулх гуртс делгүггяр бүрдэхмн. Малиг хойр-гурвн наснд күүргкэд, тегэд махнд бгдг болдгар кергэн тавхмн. Западн болн Яшалтинск районт мах гаргьлггнд гаха бсггггн зөвэр темдгтэ орм ээлх учрта. Яшалтинск, Сарпинск, Приозери, Целинн, Яшкульск, Приютненск районт болн Элст балгьснд бөмдг шовуд бсгггн тлэ боодг болн водоемсиг олзлггн кеддэжэ хш. Таньггчин колхозмуд болн совхозмуд цугтан чиндг бсггг болх зөвтэ.

Мана таньггчин эдл-ахуст мах гаргьлггн халхар агьу ик көрнэ баянэ. Энүгинь олн-амтнэ тлэд күүцнэ олзлхмн.

Хэ бсгггггн болн ноос авлггн цааранднэ бсгггг-бргдэжүлхн тускар КПСС-н ЦК-н болн СССР-н Министрмүдин Советин илгэсн бичг, хэ бсгггггнд баях зөвэр темдгтэ дуту-дундсиг илткэд, тедниг уурулхн туск тбрмүд тавб. Маднд болхла тер тавсн тбрмүднэ йилггү ик чинртэ, тер юнъгад гихлэ, мана таньггчин колхозмуд болн совхозмуд ик зу олз-оруггян хэ бсггггнэс авна. Эн джил государствд

орудж бсггг нооснас тедн 162 сай арслнэ мөнъгнэс тату биш олз авхмн. 1956 джиллэ дунъггүлхлэ 1960 джилн чилгчэр хэбнэ тоонь 205 процент, государствд ноос оруудж бггггн 234 процент күүрч бсгггмн.

Эн ачта тбриг диилвртэггяр таслхин кергиг күүцэлггн ода колхозмуд, совхозмуд, МТС-д бүрдэлггнэ халхар сән кэдлмш тавлггнэс йилггггмн. Олна малиг бсгггггнд баях ах дуту-дунднэ, хотин көрнэ бүрдэлггнэ сул болдгнэ баяггэ. Энүг күүцэхд эрднэ-шишэ болн нань чигн малин хотд чинртэ культур тарлггн манд нөкд болх. Эн джил 35.600 гектар эрднэ-шишэ тэргдв.

Болв зэрм гардврч улс ода күүртл эрднэ-шишэн чинринь күүц медж авцхаггэд уга, тиигэд энүнд оньг тавцхэхш, амтнэ нүд хаахин тлэ түүг тэргхэнэ. Онц-онц эдл-ахусар болхла эрднэ-шишэг асрлггн муугьар кеддэжэнэ. Колхозмудин, совхозмудин гардачинрин, селэнэ эдл-ахун специалист улсин, партин кэдлэчринин, малин хотд ик үнтэ эн культуриг асрдэж, гаргьдэж авхин тускар даалггвринь ббдлүлхмн.

Зэрм гардачнр улс бвс хадлггнэ кэдлмшиг делгрүлхдэн адгьдэж йовцхэхш, бвснэ ямаран хадлггн баяхинь йилгьдэж авад уга. Бвс хадлггн комплексн кеддэжэхш, тиигэд бвснд геедрлггн баянэ. Малин хот белдлгггн таньггчин селэнэ эдл-ахун болн совхозмудин управленэс муугьар гардчхана.

Колхозмуд, совхозмуд, МТС, МЖС-н партийн организацсд ик чидл баянэ. Эн эдл-ахуст 2000 шаху коммунистнр болн 4500 комсомольцнр баянэ. Эдн болхла таньггчин партийн организацин 55,6 процентнэ, комсомольск организацин—45 процентнэ. Эн чидлэр, партэ болн правительств, селэнэ эдл-ахун 100 гектар газр болггнд малин тооггнн болн шим-шүүсинь икдүлхн тускар тавсн тбриг күүцэдэж болхмн, мал үкдг болн таралггн гарлггнла ноолдэж, шим-шүүс гаргьлггнэ унинь багьруудж, куч-көлснэ диг-дараг батлэж, авсн социалистическ даалггвран күүцэдэж чадлэж болхмн.

Болв кесг эклцин партийн организацс колхозн болн совхозн производствд гүүнэр орлцхш, тиигэд ард үлдэж йовхн йоста учринь олдж, ил-кэж чадцхэхш. Эн учрар малас гару гарна, малин хотин бат көрнэ бүрдэлггнд дуту-дунд баянэ, зэрм гардачнр улс даалггсн кэдлмшэн нертэ кевэр эс күүцэдг йовдл үзгднэ.

Малин фермсиг партийн организацс кадрар муугьар батлэж баянэ.

Кадрла кедг кэдлмшиг зөвэр асрулхмн. Эдниг сургьдэж да-схлггн—күүцэдэж йовх мал гер бсггггнэ туск тбрмүдлэ залгьутаггяр кедгх зөвтэ. Кэдлмштэн эс чаддэж кэдлэчн-риг гаргьад, чадмг-чидмг, дурн-седклэн кэдлмштэн бгдг улсар тедниг солх кергтэ.

Мал бсгггггнд шуд йовх улс дунд олна политическ болн сургьмджин кэдлмш ягьдэж тавдэж чаднавдн, тенүнас мана цуг кэдлмшин диилвринь йилггггх учрта. Эн тбриг Западн болн Яшалтинск районин партийн организацс саянэр күүцэдэжэцхэнэ. Олн дунд политическ болн цүүлггврин кэдлмш делгү кедж болх эв-аргг таньггчин районт цугтаднэ баянэ. Болв Приютненск, Яшкульск, Юстинск районин болн Элст балгьсна партийн организацс тер аргггн олзлэж йовцхэхш. Хэбчнн, малчин, полеводин, такачинрин бдр гидж делгү кедг болхмн, бариг, радио үзмдэжтэ агитац икар олзлхмн.

Мана таньггчин совхозмуд болн колхозмудт хэбчнрин онц темдгтэ кадрмуд, Социалистическ Куч-көлснэ Героймуд, малин кэдлмшт бмн нүүрт йовгч улс олн баянэ. Эднэ кэдлмшнэ ик үзмдэжтэ-улгүртэ, болв эднэ дамшлтиг тархалггнэ кэдлмш ик муугьар кеддэжэнэ. Таньггчин газетс деер, энүнд гем бас тусдэжана. Унинь келхд, мана газетс ода чигн шин, эклэж гарад удан болад уга газетс. Малчнрин түүрүн нүүрт йовх улсин дамшлтинэ делгү үзүлэж бичхэх, эднэ кэдлмшин сән эв-арггннэ цүүлгьдэж тархах газетсин эрки тбр. Таньггчин газетсин редакцс ода бийнэ районла, колхозмудла болн совхозмудла сул залгьлдата, рабселькормудин актив бүрдэж авад уга.

Олн амтн дунд даяч күүцлмүд бэрлггнүр залгдсн политическ цүүлггврин кэдлмш делгрүлггн цуг таньггчин партийн организацсин ик тбрнэ. Ростов-на-Дону балгьснд болсн бмн үзгн болн Северн Кавказин селэнэ эдл-ахун кэдлэчнрин совещаньд мана авсн даалггвринг күүцэх, Алдр Октябрьск Социалистическ революцин 40-ч джилн ббнд белдлгг келгг бүрдэх—мана ах кергүр, келж болн бичдэж кедг цуг мана пропаганд—залгдх зөвтэ. Байрта сән бдрэн тосдэж йовх цагтан коммунизм тосхлггнүр йовдэж йовх хаалггдан мана олн-амтн темдгтэ ик шин диилврмүд бэрхнэ лавта.